

Przywuska, Aniela

Problem cezury roku 1950 w aktach administracji terenowej szczebla wojewódzkiego : (na przykładzie województwa gdańskiego)

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historia 8 (54), 165-187

1973

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Aniela Przywuska

PROBLEM CEZURY ROKU 1950
W AKTACH ADMINISTRACJI TERENOWEJ
SZCZEBŁA WOJEWÓDZKIEGO

(na przykładzie województwa gdańskiego)

Zagadnienia ustrojowo-organizacyjne władz administracji terenowej. Wyodrębnienie zespołów archiwalnych. Praktyka postępowania z aktami odziedziczonymi w prezydiach wojewódzkich rad narodowych. Ustalenie cezury. Archiwalne problemy sukcesji akt w zespołach.

Zmiany ustroju i organizacji władz administracji terenowej, wprowadzone ustawą z 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej, uznane zostały przez większość polskich archiwistów za moment stanowiący o granicach zespołów akt. Ustalono mianowicie w roku 1956, po dwuletniej dyskusji ogółu archiwistów, że akta po działalności zlikwidowanych wymienioną ustawą urzędów i wydziałów wojewódzkich, starostw i wydziałów powiatowych, zarządów miejskich oraz organów administracji rządowej specjalnej, podległych do tego czasu bezpośrednio Ministrom: Finansów, Oświaty, Pracy i Pomocy Społecznej oraz Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego, tworzyć mają zamknięte zespoły archiwalne, odrębne od zespołów, jakie powstaną w toku działalności nowo powołanych władz, prezydiów rad narodowych. Ustalenia te, oparte na podstawowych pojęciach archiwalnych — zespołu archiwalnego oraz zasady proveniencji, znalazły następnie potwierdzenie w wydanych przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych zarządzeniach w sprawie postępowania z aktami władz administracji państwowej I i II instancji oraz aktami organów samorządu terytorialnego, z 14 kwietnia 1961 r. oraz 11 lutego 1970 r.¹

¹ A. Kamiński, *Z problematyki porządkowania najnowszych akt administracji państwowej i samorządowej*, Archeion XXVII, 1957, s. 12—13. Wymienione zarządzenia NDAP w sprawie cezury 1950 r. zajmują jednakowe stanowisko. Zarządzenie z 11 II 1970 r. zmienia natomiast, w porównaniu z wytycznymi zarządzenia z 14 IV 1961 r., granice zespołów akt władz zniesionych ustawą z 20 marca 1950 r.

Zagadnienie cezury chronologicznej w dokumentacji archiwalnej jest problemem szczegółowym. Wiąże się ono jednak z ogólniejszymi problemami, jakimi są w archiwistyce: ustalanie granic zespołów, przynależności zespołowej oraz sukcesje akt, które to problemy znalazły już pewne oświetlenie w archiwalnej literaturze naukowej. Wyjaśniono m. in., w oparciu o liczne przykłady, niektóre kwestie związane z określaniem granic zespołów akt władz centralnych², omówiono zastosowane metody porządkowania i rozgraniczania niektórych zespołów wytworzonych przez interesujące nas władze terenowe z okresu Polski Ludowej³, podjęto próby sprecyzowania metody określania granic współczesnych zespołów archiwalnych⁴ oraz przedyskutowano wiele szczegółów dotyczących skomplikowanych spraw sukcesji akt towarzyszących likwidacji i reorganizacjom urzędów⁵. Problematyka ta, ze względu na konsekwencje jakie wynikają dla archiwów z wyboru określonej metody postępowania z archiwalia-
mi, żywo interesuje środowisko archivistów i stale jest uprawiana. Dowodem jest chociażby ostatnia archiwalna konferencja metodyczna w Warszawie.

Mimo względnie bogatej literatury przedmiotu, szereg spraw istotnych dalekich jest jeszcze od wyczerpującego omówienia i ostatecznego ustalenia. Cezura ustanowiona dla zespołów akt władz administracji tere-

² H. Chrościcka, *Problematyka zespołów otwartych*, Archeion XXXVII, 1962, s. 69—95; M. Lewandowska, B. Szydłowska, M. Tarakanowska, *Metody porządkowania zespołów aktowych z okresu 1944—1950 w Archiwum Akt Nowych w Warszawie*, Archeion XLIII, 1966, s. 15—29.

³ S. Nawrocki, *Porządkowanie akt ze szczebla wojewódzkiego w latach 1945—1950*, Archeion LI, 1961, s. 49—64; H. Rybicki, *Uwagi na temat powstania i organizacji administracji terenowej na Pomorzu Zachodnim w latach 1945—1950*, Archeion LIII, 1970, s. 153—171; *Akta rad narodowych województwa poznańskiego w pierwszym dziesięcioleciu Polski Ludowej*, Archeion XXV, 1957, s. 47—63.

⁴ C. Biernat, *Wyodrębnianie zespołów w zasobie aktowym rad narodowych*, Archeion XLII, 1965 s. 7—23; T. Grygier, *Spisy zdawczo-odbiorcze jako ewidencja archiwalna w oddziałach akt Polski Ludowej w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Olsztynie*, Archeion XLIII, 1966, s. 37; I. Radtke, *Pojęcie zespołu w praktyce archiwalnej (Granice współczesnych zespołów akt)*, referat powielany, 1970.

⁵ A. Bachulski, *Zastosowanie zasady proveniencji w porządkowaniu nowoczesnych zasobów archiwalnych*, [w:] *Pamiętnik IV Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Poznaniu. Referaty*, Lwów 1925, Sekcja VI B; A. Kaletka, *Zagadnienia zasadnicze przy porządkowaniu aktów niemieckich*, *ibid.*; R. Przelaskowski, *Program prac wewnętrznych w archiwach nowożytnych*, Warszawa 1935, Wydawnictwo Kursów Archiwalnych, nr 6; T. Manteuffel, *Dziedziczenie registratur a ich porządkowanie*, Archeion I, 1927, s. 135—139; K. Konarski, *Podstawowe zasady archiwistyki*, Archeion XIX—XX, 1951, s. 43—74; S. Pańków, *Trzecia archiwalna konferencja metodyczna*, Archeion XXV, 1956, s. 13, I. Radtke, *Zagadnienie zespołów złożonych i sukcesji akt w aktach administracji państwowej XIX i XX w.*, Archeion XXXIII, 1960, s. 3—19.

nowej z okresu istnienia Polski Ludowej na roku 1950 zdawała się być bezdyskusyjna. Uzasadniało ją prawo administracyjne, sankcjonowały zarządzenia Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych oraz pośrednie wzmianki w opracowaniach naukowych na inne tematy. Została ona jednak w literaturze zakwestionowana. T. Grygier zaprzeczył możliwości i sensowności rozdzielenia na proste zespoły zamknięte akt pozostałych po działalności zlikwidowanych ustawą z 20 marca 1950 r. urzędów, a tych z kolei od narastającego zespołu akt prezydium wojewódzkiej rady narodowej i opowiedział się za stworzeniem z (m. in.) ich akt jednego narastającego zespołu archiwalnego, pod nazwą „Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w ...”⁶. Oprócz stanowiska dra T. Grygiera autorka spotkała jeszcze inne koncepcje zastosowania cezury i rozgraniczania zespołów akt omawianych organów, różniące się od wariantów wymienionych w zarządzeniu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych z 11 lutego 1970 r. Jedna na przykład proponuje uznać akta wojewódzkiej rady narodowej z lat 1944/1945—1950 za zamknięty odcinek zespołu akt prezydium wojewódzkiej rady narodowej, widząc w nich jeden prosty narastający zespół archiwalny⁷, inna znów łączy w jeden zamknięty zespół akt urzędu wojewódzkiego, wydziału wojewódzkiego oraz wojewódzkiej rady narodowej⁸.

Powyższe względy, tj. zakwestionowanie cezury roku 1950 w literaturze, istnienie innych — niż zalecają instrukcje Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych — rozwiązań granic zespołów, a nadto występowanie znacznych trudności przy praktycznym ustalaniu zespołowości interesujących nas archiwaliów z powodu zatarcia śladów proveniencji akt, skłoniły autorkę do przypatrzenia się problemowi cezury na przykładzie akt gdańskich władz wojewódzkich. Większość tych materiałów przechowywana jest w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Gdańsku, część jednakże jeszcze w registraturach urzędów.

Zastosowanie cezury między aktami powstałymi w toku działalności

⁶ T. Grygier, *Spisy zdawczo-odbiorcze...*, s. 37; tenże, *Niektóre problemy zespołu otwartego*, *Archeion XXXVII*, 1962, s. 99—103; tenże, *Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie (Dziesięć lat pracy)*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 3/1959, s. 284—285. Należy tu nadmienić, że w niektórych krajach (Anglia, Niemcy) archiwiści dopuszczają możliwość tworzenia zespołów złożonych. Sygnalizuje to S. Nawrocki, *Zagadnienie zespołów otwartych w Public Record Office w Londynie*, *Archeion XXXVII*, 1962, s. 113; J. Papritz, *Grundfragen der Archivwissenschaft*, *Archivalische Zeitschrift*, Bd. 52, 1956.

⁷ I. Radtke, *Problematyka zespołów otwartych na przykładzie akt Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu*, *Archeion XLI*, 1964, s. 191.

⁸ W taki sposób uporządkowane są na przykład akta tych instytucji w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Gdańsku.

władz zniesionych i ustanowionych ustawą z 20 marca 1950 r. oraz ustalenie granic zespołów archiwalnych tych władz, zgodnie z zarządzeniem Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych z 11 lutego 1970 r.⁹, wydaje się najbardziej oczywiste wówczas, gdy przyjrzymy się tym zagadnieniom od strony ustrojowej i kancelaryjnej.

W okresie od 1944/1945 do momentu realizacji ustawy z 20 marca 1950 r. obowiązywał w Polsce, z racji natury politycznej, system administracji terenowej wzorowany na formach międzywojennych, oparty o sprawny aparat administracji rządowej uzupełniony przez organy samorządu terytorialnego i załączek nowych władz w postaci rad narodowych¹⁰.

Na szczeblu województwa największy zakres uprawnień posiadał wojewoda pełniący funkcję szefa administracji rządowej ogólnej, zespolonej w urzędzie wojewódzkim. Poza sprawami reprezentacji rządu do jego kompetencji, sprawowanych przy pomocy urzędu wojewódzkiego, należało szereg zadań z zakresu administracji ogólnej, przemysłu i handlu, rolnictwa i reform rolnych (po zespoleniu w 1946 r. urzędów ziemskich z urzędami wojewódzkimi), opieki społecznej (z wyjątkiem spraw poruczonych inspekcji pracy), komunikacji i budownictwa, wyznań religijnych, kultury, sztuki i lecznictwa, a także ogólna koordynacja całej administracji państwowej na terenie województwa¹¹.

Prócz urzędu wojewódzkiego na szczeblu województwa działały jeszcze nie zespolone z nim, samodzielne organy administracji rządowej specjalnej, ustanowione i zorganizowane w oparciu o odpowiednie przepisy prawne. Na przykład na terenie województwa gdańskiego: Wojewódzka Izba Skarbowa, prowadząca administrację skarbową i podatkową, Kuratorium Gdańskiego Okręgu Szkolnego, administrujące i nadzorujące

⁹ Zarządzenie to stoi na stanowisku, że akta urzędów wojewódzkich, wydziałów wojewódzkich i wojewódzkich rad narodowych winny stanowić odrębne zespoły. Zezwala jednak, w zależności od stopnia organicznego związania akt urzędów wojewódzkich z aktami wydziałów wojewódzkich, na stworzenie z nich jednego zespołu archiwalnego. Organizacja Urzędu Wojewódzkiego Gdańskiego i Wydziału Wojewódzkiego, o czym dalej w tekście, nie pozwala na wydzielenie odrębnego zespołu akt Wydziału Wojewódzkiego.

¹⁰ Taka struktura administracji terenowej odbiegała od pierwotnie planowanego wzorca opartego na radzieckim systemie rad. Stąd w pewnych rejonach Polski spotykamy się bezpośrednio po wyzwoleniu ze zjawiskiem uchwycenia i sprawowania władzy administracyjnej przez rady narodowe. Zob. T. Bieda, *Wojewódzka Rada Narodowa w Rzeszowie, jej organizacja i akta*, Rocznik Województwa Rzeszowskiego, R. 3, Rzeszów 1963.

¹¹ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Administracji Publicznej [dalej cyt.: Dz U MAP], 1/1945, Rozporządzenie Prezydenta RP z 19 I 1928 r. o organizacji i zakresie działania władz administracji ogólnej.

sprawy szkolnictwa, Okręgowy Urząd Pracy i Okręgowa Inspekcja Pracy, sprawujące nadzór w zakresie spraw socjalnych, ochrony pracy i ubezpieczeń społecznych oraz Biuro Regionalne Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego, zorganizowane w 1949 r. w celu analizowania sytuacji gospodarczej i koordynowania projektów planów gospodarczych na terenie województwa i inne.

Poza zakresem działania administracji rządowej pozostawały w tym czasie sprawy należące z mocy ustaw do kompetencji samorządu terytorialnego. Były to związki prawne wyposażone w osobowość prawną, powołane dla wykonywania funkcji administracyjnych i gospodarczych. Obszar województwa tworzył tzw. wojewódzki związek samorządowy, do zadań którego należało sprawowanie opieki nad majątkiem, zakładami i drogami wojewódzkimi, zarządzanie finansami wojewódzkiego związku samorządowego, rozwijanie na terenie województwa oświaty, kultury, opieki społecznej i inne. Organem jego było sześćosobowe ciało kolegialne — wydział wojewódzki, działający na posiedzeniach pod przewodnictwem wojewody lub jego zastępcy. Wydział wojewódzki, poza sprawami wojewódzkiego związku samorządowego oraz nadzorem nad działalnością samorządu niższego stopnia, zajmował się przygotowaniem spraw nad którymi obradować miała wojewódzka rada narodowa lub jej prezydium, wykonywał uchwały rady i jej prezydium oraz składał ze swej działalności sprawozdanie prezydium wojewódzkiej rady narodowej. Samorząd terytorialny na szczeblu województwa nie wykształcił w latach 1944/1945—1950 własnego aparatu biurowego. Obsługę biurową zapewniały wydziałowi wojewódzkiemu personel i kancelaria urzędu wojewódzkiego¹².

Rady narodowe, pomyślane zrazu jako organy samorządu terytorialnego, w ustawie z 3 stycznia 1946 r., nowelizującej ustawę z 11 września 1944 r. o organizacji i zakresie działania rad narodowych, określone zostały jako „organy planowania działalności publicznej oraz kontroli nad rządowymi i samorządowymi organami wykonawczymi”¹³. Poglądy znawców prawa administracyjnego na istotę samorządu w Polsce Ludowej nie są jednolite. Jedni traktują rady narodowe oraz wydziały wojewódzkie czy

¹² Dziennik Ustaw [dalej cyt.: Dz U] 14, poz. 74, Dekret PKWN z 23 XI 1944 r. o organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego; A. Ajnenkiel, B. Leśnodorski, W. Rostocki, *Historia ustroju Polski 1764—1939*, Warszawa 1969, s. 204—209; Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Gdańsku, Urząd Wojewódzki Gdański [dalej cyt.: WAPGd, UWG], VI/1/599, Regulamin obrad oraz czynności Wydziału Wojewódzkiego, uchwalony na posiedzeniu Prezydium Gdańskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej w dniu 8 I 1946 r.; *ibid.*, VI/1/601 s. 33.

¹³ Dz U 3/1946, poz. 19.

wydziały powiatowe jako organy samorządu terytorialnego¹⁴, inni nadają radom narodowym, jako organom przedstawicielskim reprezentującym bezpośrednio władzę mas ludowych, rangę samodzielnych organów¹⁵.

Zasadnicze funkcje wojewódzkich rad narodowych sprowadzały się do: ustalania budżetu i planu świadczeń w naturze wojewódzkich związków samorządowych, uprawnień kontrolowania działalności organów wykonawczych administracji rządowej i samorządowej, powoływania wydziałów wojewódzkich, zaciągania pożyczek oraz nabywania, wymiany lub sprzedaży majątku nieruchomego samorządu, uchwalania regulaminów obrad rad i ich komisji. Formą ich pracy były posiedzenia. Działyły poza tym przez swoje organy: prezydium, kolegialny organ kierujący pracami rady i nadzorujący działalność rad niższego stopnia, komisje, kolegialne ciała wybierane dla pełnienia określonych funkcji nadzorczych oraz wybierane i nadzorowane przez siebie i swoje prezydium organy wykonawcze samorządu, wydziały wojewódzkie¹⁶. Dla wypełniania technicznych czynności związanych z funkcjonowaniem rady, jej prezydium i komisji (protokółowanie posiedzeń, sprawozdawczość z działalności rady i jej prezydium, kontrola rad niższego stopnia i organów administracji) prezydium wojewódzkich rad narodowych powoływały tzw. biura prezydialne wojewódzkich rad narodowych. Pracami biur prezydialnych, zatrudniających zwykle w 1950 r. ponad 10 pracowników umysłowych, kierował naczelnik lub dyrektor odpowiedzialny przed prezydium. Natomiast opracowywanie i obsługę spraw związanych z gospodarką samorządową zobowiązane były zapewnić wojewódzkim radom narodowym urzędy wojewódzkie, prowadzące, w myśl art. 14 dekretu PKWN z 23 listopada 1944 r. o organizacji i zakresie działania samorządu terytorialnego, obsługę kancelaryjną organów samorządu terytorialnego. W praktyce większość tych spraw załatwiała wydziały samorządowe urzędów wojewódzkich, a po ich reorganizacji wydziały administracji i finansów komunalnych¹⁷. Wydatki związane z funkcjonowaniem wojewódzkich rad narodowych, uposażeniem członków prezydiów, pracowników biur prezydialnych i inne objęte były częścią I budżetów wojewódzkich związków samorządowych¹⁸.

¹⁴ A. Burda, *Polskie prawo państwowe*, Warszawa 1962, s. 97; J. Starościca, *Prawo administracyjne*, Warszawa 1969, s. 122—125.

¹⁵ Z. Rybicki, *Działalność i organizacja rad narodowych w PRL*, Warszawa 1965, s. 34—49.

¹⁶ DzU 3/1946, poz. 26.

¹⁷ DzU MAP 35/1949, poz. 241. Pismo okólne Ministra Administracji Publicznej z 29 VII 1949 r. w sprawie obsługi rad narodowych przez biura organów wykonawczych.

¹⁸ WAPGd, WG, VI/1/602, s. 131; Sprawy budżetowe związków komunalnych regulowały przepisy przedwojenne, zob. Gdański Dziennik Wojewódzki [dalej cyt.: Gd. Dz. Woj.] 5/1945, s. 93.

Omówiony model administracji terenowej na szczeblu województwa, której wykonywanie rozczłonkowane było pomiędzy kilka typów władz: organy rządowe, samorządowe i rady narodowe, połączonych z sobą skomplikowanymi więzami organizacyjnymi, zniosła ustawa z 20 marca 1950 r. Ustawa ta weszła w życie na przełomie maja oraz czerwca, w drodze wyboru na uroczystych sesjach rad nowego składu osobowego prezydium, które stało się po przekazaniu wojewódzkim radom dotychczasowych kompetencji zniesionych władz (urzędów i wydziałów wojewódzkich, wojewódzkich izb skarbowych, okręgowych urzędów zatrudnienia, okręgowych inspekcji pracy, kuratoriów okręgów szkolnych, biur regionalnych PKPG) jednym dominującym ośrodkiem dyspozycji na terenie swojej właściwości terytorialnej¹⁹. Nowa rola i funkcje rad spowodowały ich przekształcenie w nową kategorię organów, organy władzy państwowej oraz zmianę ich struktury i organizacji. Zasady organizacji i funkcjonowania samej rady i jej komisji nie uległy zmianie. Zmieniła się natomiast rola prezydium, które z organu kierującego pracami rady stało się jej organem wykonawczo-zarządzającym, a ponadto nabyło uprawnienia powoływania własnego aparatu wykonawczego, wydziałów, stanowiących fachowy aparat pracujący na zasadzie rzeczowego podziału kompetencji i wykonujących w zastępstwie i imieniu prezydium jego zadania²⁰.

Przedstawiony zarys ustroju i zasadniczych funkcji władz administracji terenowej z okresu przed i po reformie z 20 marca, uzupełniony o poniższe ustalenia z zastosowanych w aparacie tych władz rozwiązań w zakresie organizacji wewnętrznych struktur, czynności kancelaryjnych i registrarur, pozwala wysnuć następujące konkluzje:

1. Samodzielność organizacyjna urzędów wojewódzkich jest bezsporna i nie wymaga dowodzenia, jednakże określenie pozycji, a co za tym idzie także zespołowości akt samorządu terytorialnego wojewódzkiego nie jest tak proste. W okresie od 1944/1945 do połowy 1950 r. jedna kancelaria²¹ urzędu wojewódzkiego załatwiała cały zakres spraw wypływających z kompetencji ogólnej administracji rządowej i samorządu terytorialnego. Sprawy te objęte były statutem organizacyjnym i regulaminem czynności urzędu wojewódzkiego. Sprawy samorządu terytorialnego,

¹⁹ Prezydium WRN w Gdańsku jako terenowy organ jednolitej władzy państwowej wybrane zostało w dniu 25 maja 1950 r.

²⁰ Dz U, 14/1950, poz. 130. stawa z 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej; Z. Leoński, *Rady Narodowe. Zasady organizacji i funkcjonowania*, Poznań 1969, s. 4—11.

²¹ Pojęcie „kancelaria” w odniesieniu do współczesnego urzędu, podobnie jak używane w opracowaniu określenie „registratura”, rozumiem w brzmieniu definicji podanej przez B. Ryszelewskiego w artykule *O niektórych podstawowych pojęciach archiwalnych (Kancelaria, registratura, zespół archiwalny, archiwum)*, *Zeszyty Naukowe UMK, Historia V*, s. 100, 104.

w większości, pozostawały np. w Urzędzie Wojewódzkim Gdańskim w gestii Wydziału Samorządowego, a w nim Oddziału Samorządu Wojewódzkiego, gdzie m. in. opracowywane były protokoły posiedzeń Wydziału Wojewódzkiego. Po likwidacji z dniem 1 X 1949 r. Wydziału Samorządowego w Urzędzie Wojewódzkim Gdańskim gros spraw samorządowych przejmuje Wydział Administracji i Finansów Komunalnych. Wydziały te nie były jednak jedynymi, które załatwiały sprawy samorządu. W Urzędzie Wojewódzkim Gdańskim od 1947 r. inspekcję podległych organów administracji samorządowej i jednocześnie także rządowej prowadził Inspektorat Wojewódzki, samodzielna jednostka organizacyjna przy Wydziale Ogólnym. Podobnie, sprawy opieki społecznej i lecznictwa, pozostające w gestii zarówno samorządu, jak i Urzędu Wojewódzkiego, załatwiał Wydział Spraw Inwalidzkich i Opieki Społecznej, komórka organizacyjna Urzędu Wojewódzkiego Gdańskiego. Akta spraw samorządowych rejestrowane były w ogólnych środkach ewidencyjnych, wspólnych dla całego Urzędu Wojewódzkiego i opatrywane prezentą Kancelarii Głównej oraz prezentą Kancelarii Wydziału Samorządowego z napisem „Urząd Wojewódzki Gdański, Wydział Samorządowy” lub wydziału, który sprawę załatwiał, wpisywał do spisu spraw i przechowywał w swej registraturze. Pisma skierowane imiennie do przewodniczącego Wydziału Wojewódzkiego rejestrowane były w Sekretariacie Wojewody, a następnie w wydziale, który załatwiał je merytorycznie. Czystopisy Wydziału Samorządowego, tak jak i innych wydziałów Urzędu Wojewódzkiego Gdańskiego, sporządzała Hala Maszyn (w okresie gdy UWG takową posiadał). Na zewnątrz sprawy ściśle samorządowe wychodziły na blankietach z nadrukiem „Gdański Wojewódzki Związek Samorządowy, Wydział Wojewódzki”, opatrzone znakami spraw Wydziału Samorządowego, poprzez Kancelarię Główną UWG²². A więc mimo sprecyzowanego zakresu działania i własnego budżetu samorząd terytorialny na szczeblu województwa nie był organizacyjnie wyodrębniony. Nie posiadał własnego, samodzielnego działającego apartu biurowego lecz w tym względzie związany był ściśle organizacyjnie z urzędem wojewódzkim. Posiadał nadto wspólne z urzędem wojewódzkim kierownictwo i wspólną registraturę. Można więc przyjąć, że kancelaria

²² WAPGd, UWG, VI/1/2, Tymczasowy statut organizacyjny i regulamin czynności Urzędu Wojewódzkiego Gdańskiego z 10 I 1946 r.; Gd. Dz. Woj. 19/1949, poz. 190. Zarządzenie wojewody gdańskiego z 31 IX 1949 r. w sprawie zniesienia Wydziału Samorządowego i utworzenia Wydziałów: Administracji i Finansów Komunalnych oraz Gospodarki Komunalnej; *ibid.*, 4/1947, poz. 43. Zarządzenie wojewody gdańskiego z 1 III 1947 r. w sprawie utworzenia Inspektoratu Wojewódzkiego; WAPGd, UWG, VI/1/1209, s. 209. Zarządzenie wojewody gdańskiego o włączeniu z dniem 1 IX 1947 r. Oddziału Inspekcji Wydziału Samorządowego do Inspektoratu Wojewódzkiego; *ibid.*, VI/1/602 s. 137 VI/1/604 s. 89, VI/1/643 s. 3.

urzędu wojewódzkiego wytworzyła jeden zespół akt urzędu wojewódzkiego i wydziału wojewódzkiego²³.

2. Nadanie radom narodowym rangi organów uprawnionych do „planowania działalności publicznej oraz kontroli nad rządowymi i samorządowymi organami wykonawczymi”, sprawia, że stały one ponad tymi władzami, a tym samym jakby wyodrębniły się z samorządu terytorialnego²⁴. Biuro Prezydzialne Gdańskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej prowadziło własną registraturę akt spraw i akt seryjnych dotyczących funkcjonowania i działalności Rady, Prezydium i komisji. Sprawy fachowe z zakresu gospodarki samorządowej, opracowywane i przedkładane Radzie do zatwierdzenia przez komórki organizacyjne Urzędu Wojewódzkiego Gdańskiego w ramach obowiązkowych usług świadczonych samorządowi, przechowywane były w registraturze tego Urzędu. Pisma rejestrowało Biuro Prezydzialne w dzienniku podawczym i grupowało w teczkach akt spraw zgodnie z rzeczowym podziałem czynności referentów. W korespondencji między stronami Biuro Prezydzialne posługiwało się blankietami z nadrukiem „Prezydium Gdańskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej”. Stemple

²³ Kwestia zespołowości akt urzędów i wydziałów wojewódzkich jest w literaturze sporna. Stanowisko naczelnych władz państwowej służby archiwalnej, wyrażone w cytowanym zarządzeniu z 11 II 1970 r., pozostawia w zasadzie swobodę w traktowaniu tych akt w archiwach. Zespołem akt, w myśl definicji podanej przez B. Ryszewskiego w artykule *O niektórych podstawowych pojęciach...*, s. 109, jest „...całość akt, która powstała w wyniku działalności urzędu...”. A więc granice urzędu określają granice zespołu akt. Wydział wojewódzki nie spełniał warunków „urzędu” w rozumieniu tego pojęcia w prawie administracyjnym. Porównaj, J. Starościak, *Prawo Administracyjne*, Warszawa 1965, s. 53, definicja pojęcia „organu administracyjnego”. Podział akt urzędu wojewódzkiego i wydziału wojewódzkiego na odrębne zespoły stoi również w sprzeczności z zasadą archiwalną proveniencji. Analiza zagadnienia zespołowości akt urzędów i wydziałów wojewódzkich przeprowadzona przez autorkę zgodna jest z kryteriami wyodrębniania zespołów sprecyzowanymi przez C. Biernatą w artykule, *Wyodrębnianie zespołów...*, s. 10—12. Odminną metodę określania granic zespołów podaje T. Grygier w artykule *Spisy zdawczo-odbiorcze...*, s. 37. Podstawą określania granic zespołów winna być według T. Grygiera zasada „ciągłości prawnej i administracyjnej” oraz zasada „podziału funkcjonalnego”. Sama metoda, jak i twierdzenie o niemożliwości wyodrębnienia akt poszczególnych instytucji z masy akt władz administracyjnych jednego szczebla organizacyjnego, dziedziczonych w okresie od r. 1944/1955, które zdaniem T. Grygiera miałyby tworzyć jeden złożony zespół archiwalny, wydają się mało przekonujące. Dziedziczenie akt nie powoduje bowiem na ogół we współczesnych zespołach, z powodu rocznego zamykania akt w urzędach, wzrostów w obrębie kilku lub więcej lat, jak to miało miejsce w XIX lub początkach XX w.

²⁴ Z. Rybicki, *Działalność i organizacja rad...*, s. 43, interpretując tekst noweli ustawy o organizacji i zakresie działania rad narodowych z 3 I 1946 r. autor ten staje na stanowisku, że rady tworzą odrębne ciała przedstawicielskie, nie będące organami ani samorządu ani administracji rządowej. Zwrócił na to uwagę już H. Rybicki, w artykule, *Uwagi na temat...*, s. 159.

i pieczęć posiadały napisy „Gdańska Wojewódzka Rada Narodowa”²⁵. Fakt posiadania przez wojewódzkie rady narodowe własnych organów aktywnych w postaci biur prezydyjnych, które pracowały w oparciu o odrębne przepisy kancelaryjne i prowadziły własne rejestry, dalej, samodzielne dysponowanie budżetem wojewódzkiego związku samorządowego w części obejmującej wojewódzką radę narodową, jej prezydium, komisje i biuro prezydyjne, a nadto odrębność funkcjonalna wojewódzkich rad narodowych, pozwalają traktować ich materiały archiwalne z lat 1944/1945—1950 jako oddzielne zespoły archiwalne.

Należy tu jednak podkreślić fakt, iż materiał źródłowy obu powyższych zespołów będzie się uzupełniał z racji powiązań organizacyjnych i podziału czynności wykonywanych przy załatwianiu spraw samorządu, jakie istniały między wydziałem wojewódzkim i wojewódzką radą narodową oraz wydziałem wojewódzkim i urzędem wojewódzkim.

3. Samodzielne organizacyjnie i następnie zniesione w 1950 r. organy rządowej administracji specjalnej: wojewódzkie izby skarbowe, kuratoria okręgów szkolnych, okręgowe urzędy pracy, okręgowe inspekcje pracy oraz biura regionalne PKPG, jako samodzielnie działające urzędy pozostały po swojej działalności odrębne zespoły archiwalne.

4. Prezydium wojewódzkiej rady narodowej, powołane w wyniku realizacji ustawy z 20 marca, jest nie tylko ciałem kolegiatnym pracującym formalnie na zasadach sprzed reformy, ale także nowym urzędem. Stwierdzenie to uzasadniają przeobrażenia funkcjonalne i organizacyjne rad. Rady powołują własny aparat wykonawczy, wydziały, które przejmują całość administracyjnych uprawnień zniesionych organów. Wprowadzony został w miejsce dualistycznej organizacji administracji w terenie, model względnie jednolitej pod względem organizacyjnym administracji socjalistycznej. Dotychczasowe biura prezydyjne wojewódzkich rad narodowych uległy likwidacji, a akta tworzyć będą odtąd wszystkie komórki organizacyjne prezydiów wojewódzkich rad narodowych. Zmiany zadań, kompetencji i organizacji rad upoważniają do wprowadzenia cezury w zespołach archiwalnych wojewódzkich rad narodowych z okresu istnienia biura prezydyjnego oraz prezydium wojewódzkiej rady narodowej, jako terenowego organu jednolitej władzy państwowej.

Analiza organizacji administracji terenowej z lat 1944/1945—1950, dokonana w oparciu o normatywy prawne, ustalenia teoretyków prawa administracyjnego oraz zastosowane w konkretnych urzędach rozwiązania praktyczne, pozwoliła ustalić granice zespołów archiwalnych powstałych w toku działalności tej administracji. Pozwoliła również uznać rok 1950 za cezurę rozdzielającą zespoły archiwalne wytworzone przez urzędy zli-

²⁵ WAPGd, UWG, VI/1/1957 s. 311, 367.

kwidowane w 1950 r. i powołane terenowe organy jednolitej władzy państwowej.

Realizacja praktyczna powyższych ustaleń w aspekcie archiwalnym nie jest prosta i nastęca wiele wątpliwości przy określaniu zespołowości niektórych grup archiwaliów oraz wzbudza niekiedy zastrzeżenia odnośnie do sensu stosowania cezury. Wątpliwości te wyłaniają się zwłaszcza wówczas, gdy przypatrzymy się sposobom przeprowadzenia reorganizacji aparatu władz zlikwidowanych ustawą z 20 marca i dostosowywania go do potrzeb nowych władz oraz samej dokumentacji aktowej.

Prezydium wojewódzkich rad narodowych, przejąwszy w połowie 1950 r. władzę terenową, rozpoczęły urzędowanie na bazie zarówno aparatu, jak i akt dotychczasowych organów. Nie posiadały one bowiem z góry ustalonych form organizacji swego aparatu wykonawczego, które mogłyby być wprowadzone jednym aktem prawnym w momencie wyboru prezydium, jako terenowego organu jednolitej władzy państwowej. Wykorzystały zwłaszcza uformowany aparat urzędów wojewódzkich, pracując początkowo w oparciu o ich przepisy kancelaryjne, podziały zadań między komórki organizacyjne i personel. W Gdańsku np., w okresie od 25 maja do przełomu miesiący lipca i sierpnia, urzędowanie idzie jeszcze starym trybem we wszystkich zlikwidowanych instytucjach. Prezydium WRN opracowuje w tym czasie struktury organizacyjne dla swych komórek organizacyjnych. Wprowadzanie w życie zaprojektowanych reorganizacji, połączonych często z przenoszeniem ludzi, sprzętu i akt, następuje w okresie miesiący od lipca do września. Ogólną obsługę kancelaryjną Prezydium WRN przejęła od momentu jego wyboru dotychczasowa Kancelaria Główna Urzędu Wojewódzkiego Gdańskiego, prowadząc również dalej obsługę pozostałego po Urzędzie Wojewódzkim aparatu biurowego. Kancelaria Główna rejestrowała wpływającą korespondencję pod dalszymi, kolejnymi pozycjami rejestrów i innych pomocy kancelaryjnych, rozszerzając również stopniowo swoją działalność w miarę postępu reorganizacji na wydziały powoływane dla realizacji zadań pozostających dotychczas w gestii zlikwidowanych organów rządowej administracji specjalnej. Prezydium WRN jako organ kolegialny obsługiwane było dalej, niemal do końca miesiący lipca, przez Biuro Prezydzialne GWRN, które pełniło w tym czasie rolę późniejszych sekretariatów członków prezydium. Pisma bowiem, prócz prezydentury Kancelarii Głównej (z napisem „Urząd Wojewódzki Gdański”), noszą odciski pieczętki wpływu Biura Prezydzialnego (z napisem „Gdańska Wojewódzka Rada Narodowa”), z datą zwykle o jeden lub nawet kilka dni późniejszą niż na prezencie Kancelarii Głównej²⁶. Biuro Prezydzialne zostało rozwiązane w miesiący lipcu, gdyż protokołujący posiedzenia Pre-

²⁶ Ibid., VI/1/658 s. 47.

zydium naczelnik tegoż Biura, przestaje w tym czasie używać tego tytułu, podpisując się już wyłącznie nazwiskiem²⁷. Inspektorzy rad narodowych, dotychczasowi pracownicy Biura Prezydialnego, przeszli do Wydziału Inspekcji, a niektórzy z nich zostali zwolnieni²⁸. Wymiana części starych stempli, w tym prezenty w Kancelarii Głównej, na własne Prezydium WRN nastąpiła w miesiącu październiku, chociaż kancelarie wydziałowe używają starych niekiedy aż do końca roku. Jako pieczęć urzędowa i firmowa (nagłówkowa) służyły w tym czasie Prezydium WRN stare stemple Gdańskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej²⁹.

Reorganizacja aparatu zlikwidowanych władz i dostosowywanie jego struktury do potrzeb funkcji Prezydium WRN rozpoczęła się w Gdańsku, wyjątkowo, w miesiącu czerwcu reaktywowaniem zlikwidowanego przez Wojewodę Gdańskiego Wydziału Przemysłu³⁰, następnie kontynuowana była od końca lipca i zakończona formalnie przed upływem 1950 r. W tym czasie obsadzono stanowiska kierowników wszystkich wydziałów powołanych przez Prezydium oraz ustalono struktury organizacyjne tych wydziałów³¹. Faktycznie jednak organizowanie wewnętrzne poszczególnych komórek strukturalnych Prezydium przeciągnęło się na rok 1951 (nie licząc dalszych zmian w ich organizacji wprowadzonych na zlecenie jednostek nadrzędnych), a to z braku kwalifikowanego personelu do obsadzenia wszystkich zaplanowanych stanowisk³².

Podstawą tworzenia wydziałów i formowania ich struktury wewnętrznej stały się dla prezydiów wojewódzkich rad narodowych Instrukcje Rady Ministrów: Nr 3, z 17 kwietnia 1950 r., w sprawie tworzenia wydziałów i referatów prezydiów rad narodowych oraz Nr 8, z 10 czerwca 1950 r., w sprawie organizacji wewnętrznej i etatów wydziałów prezydiów rad

²⁷ Ibid., VI/1/16, Protokół nr XXI/50 oraz poprzednie i następne.

²⁸ Ibid., VI/1/16 s. 185, Uchwała PWRN o awansach i zwolnieniach pracowników Biura Prezydialnego.

²⁹ Ibid., VI/1/49, 113, 1125.

³⁰ Ibid., VI/1/49 s. 75, s. 147, 14 czerwca 1950 r. utworzony został na zarządzenie Prezydium WRN z 12 VI 1950 r. Wydział Przemysłu, zlikwidowany w początkach tegoż roku przez wojewodę gdańskiego (kompetencje tegoż wydziału przejęły wówczas wraz z aktami Wydział Administracyjny UWG oraz Biuro Regionalne PKPG w Gdańsku).

³¹ Poszczególne wydziały Prezydium powoływane były, lub jeśli zachowały nazwę, jaką posiadały w zniesionym urzędzie, otrzymywały nową strukturę organizacyjną w drodze odpowiednich uchwał lub zarządzeń wewnętrznych Prezydium WRN.

³² WAPGd, UWG, VI/1/68 s. 1—192, Sprawozdania z działalności wydziałów Prezydium oraz Wojewódzkiej Rady Narodowej w Gdańsku za okres III i IV kwartału 1950 oraz I kwartału 1951 r.; Podobnie przebiegał proces reorganizacji administracji terenowej w innych województwach, zob. *Akta rad narodowych województwa poznańskiego...*, s. 51—52; T. Grygier, *Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Olsztynie...*, s. 284—285.

narodowych³³. W oparciu o te instrukcje Prezydium WRN w Gdańsku powołało 19 następujących komórek organizacyjnych; Wydziały: Ogólny, Kadr i Szkolenia, Inspekcji, Finansowy, Społeczno-Administracyjny, Oświaty, Kultury, Rolnictwa i Leśnictwa, Budownictwa, Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej, Komunikacyjny, Zdrowia, Pracy i Pomocy Społecznej, Handlu, Przemysłu, Wojskowy i Wojewódzką Komisję Planowania Gospodarczego, Referat d/s Wyznań oraz Samodzielny Oddział Przemysłu Materiałów Budowlanych³⁴. Instrukcje Rady Ministrów, które posłużyły do ustalenia zasadniczej struktury organizacyjnej prezydiów rad narodowych w 1950 r., jeszcze w tymże roku były kilkakrotnie zmieniane i uzupełniane, a w latach 1951—1952 struktura organizacyjna prezydiów wojewódzkich rad narodowych rozbudowana została o dalsze kolejne wydziały, lub samodzielne komórki organizacyjne do liczby 25, przy równoczesnych zmianach zadań komórek utworzonych w 1950 r.³⁵. Przekształcenia jakim uległ aparat zlikwidowanych instytucji zanim wykryształizował się profil organizacyjny nowego organu władzy, prezydium wojewódzkiej rady narodowej, były daleko idące. Na przykład utworzony w Prezydium WRN w Gdańsku Wydział Finansowy przejął nie tylko funkcje Wojewódzkiej Izby Skarbowej, ale również część zadań Wydziałów: Administracji i Finansów Komunalnych oraz Budżetowo-Gospodarczego UWG, a nieco później także zlikwidowanych: Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego i Okręgowego Inspektoratu Ochrony Skarbowej³⁶. Likwidacji uległy następujące wydziały UWG: Budżetowo-Gospodarczy, Administracji i Finansów Komunalnych oraz Osiedleńczy. Z kolei gruntownie przebudowano wewnętrzną strukturę organizacyjną Działów Rolnictwa i Reform Rolnych oraz Budownictwa i Wydziałów: Społeczno-Politycznego i Administracyjnego, z których utworzono jeden wydział Społeczno-Administracyjny oraz Spraw Inwalidzkich i Pomocy Społecznej, który przejął część agend zlikwidowanych: Okręgowego Urzędu Pracy i Okręgowej Inspekcji Pracy i zmienił nazwę na Wydział Pracy i Pomocy Społecznej³⁷. Inne wy-

³³ Monitor Polski [dalej cyt. M P] nr A-57, poz. 655; nr A-70, poz. 814; nr A-121, poz. 1480.

³⁴ Ten ostatni powołany uchwałą Prezydium WRN z 15 XI 1950 r., zob. WAPGd, UWG, VI/1/111 s. 283, nie był pierwotnie planowany. Nie wymieniają go Instrukcje nr 3 oraz 8 Rady Ministrów z 1950 r. lecz dopiero uchwała Rady Ministrów z 21 IX 1950 r.

³⁵ M P, nr A-8, poz. 76, 1952.

³⁶ WAPGd, UWG, VI/1/49 s. 169, Zarządzenie Prezydium WRN z 7 VIII 1950 r. w sprawie tymczasowej organizacji Wydziału Finansowego Prezydium; Zob. również uchwałą Prezydium WRN nr 400/LVI/51 z 30 VIII 1951 r.

³⁷ WAPGd, UWG, VI/1/49 s. 175, Zarządzenie wewnętrzne Prezydium WRN z 11 VIII 1950 r. w sprawie przeniesienia Okręgowego Urzędu Pracy oraz Okręgowej In-

działy, nawet jeśli zachowały nazwę jaką posiadały w Urzędzie Wojewódzkim Gdańskim, również zostały zreorganizowane w związku ze zmianą zakresu zadań. Dla przykładu, Wydziały Prezydium WRN: Ogólny, Zdrowia, Pracy i Pomocy Społecznej oraz Oświaty przejęły zadania wykonywane dotąd przez zniesiony Oddział Administracyjno-Społeczny Wydziału Administracji i Finansów Komunalnych UWG. Wydział Społeczno-Administracyjny przejął agendy Oddziału Mienia Nierolniczego zlikwidowanego Wydziału Osiedleńczego UWG. Z kolei Wydział Ogólny przekazał Wydziałowi Wojskowemu Referat do Walki z Kłęskami Powodziowymi i inne ³⁹.

Wszelkie reorganizacje, związane zarówno z likwidacją pewnych instytucji i przejęciem ich funkcji przez prezydium rad, jak i ze zmianami zadań komórek organizacyjnych prezydium, pociągały za sobą wędrówkę akt spraw nie załatwionych oraz akt o zasadniczym znaczeniu dla przyszłej działalności określonej komórki organizacyjnej czy stanowiska pracy prezydium rady. Zdecentralizowanie czynności kancelaryjnych, jako konsekwencja przyjęcia w okresie powojennym przez władze administracji ogólnej bezdziennikowego systemu rejestracji akt i powierzenie ich w części pracownikom koncepcyjnym urzędów, trudności gospodarcze pierwszego powojennego okresu; brak teczek i papieru, ogólna niesolidność społeczeństwa urzędniczego wykonującego jedynie polecenia zwierzchników i załatwiającego aktualne sprawy, a zaniedbującego inne należące do ich obowiązków czynności, płynność kadr oraz niestabilizowana organizacja administracji spowodowały powstanie zjawiska braku poszanowania akt. Akta produkowane były w omawianym okresie w sposób niechlujny, deprecjonując tym samym swoją wartość. Okładki akt spraw (bardzo często brak ich ponieważ używane były w następnym roku, po wyjęciu z nich akt, które przechowywano dalej w szafach a następnie w archiwum zakładowym przewiązane sznurkiem lub luźno w papierowych obwolutach) z reguły nie posiadały znaków rozpoznawczych w postaci nazwy urzędu oraz znaku akt i dat skrajnych. Częściej już spotyka się na obwolutach tytuły, choć i te występują rzadko ³⁹.

Wspomniany już brak poszanowania akt, brak instrukcji o postępowaniu z aktami w momencie likwidacji czy reorganizacji instytucji, powodował bezceremonialne ich traktowanie. Akta nieuporządkowane, niezewidencjonowane, bez pokwitowań, przechodziły często niemożliwie obecnie do odtworzenia koleje losu ⁴⁰. Niekiedy, jeśli reorganizacja łączyła się ze

spekcji Pracy z Gdyni do gmachu Prezydium WRN w Gdańsku na ulicę Okopową. Zob. również przypisy nr 36 oraz 38.

³⁸ Ibid., VI/1/16 s. 159.

³⁹ Wspomina o tym również S. Nawrocki, *Porządkowanie akt...*, s. 51.

⁴⁰ Dla ilustracji, np. budżety Tczewskiego Powiatowego Związku Samorządowego przekazane zostały do Powiatowego Archiwum Państwowego w Tczewie,

zmianą siedziby, akta spraw zakończonych, niepotrzebne sukcesorowi, pozostawały jako zbędny balast na miejscu w dawnej siedzibie, gdzie z czasem uległy zagładzie. Taki wniosek nasuwa całkowity brak akt po niektórych zlikwidowanych w 1950 r. instytucjach. Np. na terenie województwa gdańskiego nie zachowały się archiwalia Okręgowego Urzędu Zatrudnienia i Okręgowej Inspekcji Pracy, które miały swoje siedziby na terenie Gdyni, a których agendy na mocy zarządzenia likwidacyjnego przeniesione zostały do gmachu Prezydium WRN na ulicę Okopową w Gdańsku ⁴¹. Z kolei akta zabrane przez sukcesora były nagminnie kontynuowane i wchodziły w skład jego registratury. Przykładem służyć tu może grupa akt Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego Prezydium WRN w Gdańsku, sukcesora Biura Regionalnego Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego w Gdańsku. Wśród archiwaliów przekazanych do Wojewódzkiego Archiwum Państwowego przez Wojewódzką Komisję Planowania Gospodarczego brak akt Biura Regionalnego PKPG, a jedynie kilka teczek sięga pierwszą datą skrajną okresu jego istnienia. Z zachowanych w aktach Urzędu Wojewódzkiego sprawozdań wiadomo, że Biuro Regionalne PKPG przejęło w dniu 10 lutego 1950 r. agendy i akta Oddziału Statystyczno-Sprawozdawczego UWG z okresu lat 1946—1950, a także część akt z lat 1947—1950 zlikwidowanego w Urzędzie Wojewódzkim Wydziału Przemysłu ⁴². Wymienione akta były kontynuowane przez Biuro Regionalne PKPG, a następnie WKPG Prezydium WRN i w roku 1953 przeszły zgodnie z podziałem funkcji do wyłonionego z WKPG Wydziału Statystyki Prezydium WRN. W 1962 r. Wydział Statystyki usamodzielniał się organizacyjnie od Prezydium WRN, przekształcając się w Wojewódzki Urząd Statystyczny, który z czasem zmienił siedzibę i zabrał jednocześnie z sobą całość odziedziczonych akt ⁴³.

Akta spraw w komórkach organizacyjnych Prezydium, mimo wprowadzenia nowych struktur, odkładane były w większości przypadków aż do końca 1950 r. do teczek założonych w początku roku według wykazów akt opracowanych w zniesionych urzędach. Dla przykładu, w teczce akt Wydziału Ogólnego założonej w Urzędzie Wojewódzkim, oznaczonej symbolem „O. Org. I — 3” i zatytułowanej „Sprawy organizacyjne woje-

w 1971 r. przez Powiatową Komisję Planowania Gospodarczego w Tczewie, a w okresie lat 1950—1962 znajdowały się w posiadaniu w pierw. Wydziału Finansowego, a następnie Statystyki Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Tczewie.

⁴¹ Zob. przypis 37.

⁴² WAPGd, UWG, VI/1/49 s. 63—65.

⁴³ Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Gdańsku (dalej cyt. Dz U WRNGd) 6/1953, poz. 32, Uchwała nr 230/XII/53 Prezydium WRN z 1 IV 1953 r. o utworzeniu Wydziału Statystyki w Prezydium WRN; Dz U 10/1962, poz. 147. Ustawa o organizacji statystyki państwowej.

wództwa”, sprawa likwidacji Wydziału Przemysłu przeprowadzona przez Wojewodę Gdańskiego oraz jego reaktywowania dokonanego już przez Prezydium WRN zarejestrowana została pod tym samym numerem (nr 8) i datami: 1 II 1950 oraz 12 VI 1950 r. Podobnych przykładów dostarczają akta innych wydziałów Prezydium, np. Handlu, Kadr i Szkolenia, Oświaty, Finansów⁴⁴. Nowe wykazy akt zgodne z funkcjami wydziałów wprowadzone zostały w Prezydium z początkiem 1951 r.⁴⁵

Ponieważ teczki akt nie były w tym czasie porządkowane według wymogów archiwalnych⁴⁶, archiwa państwowe przejęły większość archiwaliów, wytworzonych w latach 1944/1945—1950 przez interesujące nas władze, z archiwów zakładowych prezydiów rad narodowych, w stanie uformowanym w kancelarii przez referentów. Niekiedy akta te na życzenie państwowej służby archiwalnej porządkowane były w latach późniejszych przez kierowników archiwów zakładowych lub osoby postronne. Nastąpiło wówczas dalsze zatarcie śladów przynależności zespołowej akt. W trakcie formowania jednostek archiwalnych łączono często ze sobą akta różnej proveniencji kancelaryjnej, z okresu kilku lat, usuwając przy tym i niszcząc ocalałe jeszcze oryginalne okładki czy obwoluty. Uformowane w ten sposób teczki otrzymywały nowe okładki, często nowe tytuły wydedukowane na podstawie treści i zaopatrywane były w odcisk stempla ostatniego posiadacza akt⁴⁷. Dokładny podział tak uporządkowanych akt na zespoły właściwych twórców zespołów archiwalnych wymaga żmudnych studiów całego materiału aktowego z omawianego okresu, a poza tym ze względów technicznych jest w zasadzie niemożliwy do przeprowadzenia, gdyż wymagałyby prucia jednostek archiwalnych.

Przytoczone przykłady sposobów przeprowadzania reorganizacji aparatu administracji terenowej w 1950 r. stanowią dowód, że nastąpiła wówczas likwidacja szeregu urzędów z jednoczesną sukcesją praw i funkcji głównie na rzecz prezydiów wojewódzkich rad narodowych, przy czym zwykle kompetencje poddanego reorganizacji jednego urzędu przejmowała nie jedna lecz kilka komórek organizacyjnych prezydium. Miało to zwłaszcza miejsce w odniesieniu do wojewódzkich związków samorządowych, biur przydzielanych wojewódzkich rad narodowych, urzędów woje-

⁴⁴ WAPGd, UWG, VI/1/49; VI/1/262; VI/1/1121 i inne.

⁴⁵ Ibid. VI/1/262 s. 184.

⁴⁶ Sprecyzowało je dopiero zarządzenie Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych nr 8 z 13 VIII 1958 r., w sprawie zasad przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych, MP 73/1958, poz. 432.

⁴⁷ Przykładów w tym względzie dostarczyć może np. WAP w Olsztynie, do którego Prezydium WRN przekazywało akta formowane i szyte przez kierownika archiwum zakładowego, a także niemal wszystkie zespoły archiwalne uporządkowane przez pracowników spółdzielni inwalidów wykonujących usługi archiwalne.

wódzkich, a także okręgowych urzędów zatrudnienia i okręgowych inspekcji pracy. Prezydium wojewódzkiej rady narodowej, jako urząd kontynuujący główne funkcje zniesionych władz, odziedziczył również gross wytworzonej przez nie dokumentacji archiwalnej⁴⁸. Materiały archiwalne odziedziczone przez prezydium składały się z dwóch grup: nieprzydatnych do dalszej pracy prezydium oraz potrzebnych do bieżącego wykonywania zadań. Pierwszą grupę materiałów przejęły archiwa zakładowe prezydiów. Natomiast drugą, na którą składały się akta spraw założonych w kancelariach zniesionych urzędów w początkach 1950 r., nie załatwione z poprzednich lat oraz akta o podstawowym znaczeniu dla przyszłej działalności komórek organizacyjnych prezydium wojewódzkiej rady narodowej, związanych ze sprawowanymi przez nie funkcjami, przejęły — zgodnie z podziałem kompetencji — poszczególne wydziały prezydiów wojewódzkich rad narodowych. W ten sposób część akt sukcesodawców „rozsiana” została po całej registraturze prezydium wojewódzkiej rady narodowej. Po przekazaniu przez prezydium wojewódzkich rad narodowych zgromadzonych w ich archiwach zakładowych materiałów archiwalnych za okres pierwszego dziesięciolecia Polski Ludowej do archiwów państwowych, znalazła się w nich już zdecydowana większość interesujących nas archiwaliów. Ustalenie przynależności zespołowej części tych materiałów nie nastreczy większych trudności. Również cezura będzie dla nich uzasadniona.

Jedną z takich grup akt będą akta seryjne, wyróżniające się niekiedy swoistą formą, jaka w prezydiach wojewódzkich rad narodowych nie była już kontynuowana. Chodzi tu zwłaszcza o budżety wojewódzkiego związku samorządowego oraz protokoły posiedzeń wydziału wojewódzkiego, których serie urywają się z momentem likwidacji władz samorządowych. Łatwo wydzielić również protokoły wojewódzkich rad narodowych, ich prezydiów i komisji z okresu przed powstaniem terenowych organów jednolitej władzy państwowej. Nastąpiła bowiem poza modyfikacją nazw rad (przed reformą np. „Gdańska Wojewódzka Rada Narodowa”, a po reformie „Wojewódzka Rada Narodowa w Gdańsku”) zmiana numeracji protokołów, które od momentu wyboru nowego składu osobowego prezydium, przejmującego władzę administracyjną w terenie, otrzymały nową numerację od cyfry 1. Pewne zastanowienie mogą budzić budżety wojewódzkich związków samorządowych na rok 1950, na których pracowały wydziały

⁴⁸ I. Radtke, *Zagadnienie zespołów złożonych...*, s. 11, informuje, że część akt Okręgowego Urzędu Zatrudnienia i Okręgowej Inspekcji Pracy w Poznaniu przejęły związki zawodowe. Prawdopodobnie stało się tak na terenie wszystkich województw w Polsce, jednakże zachowane w nikłej ilości akta gdańskich związków zawodowych nie pozwalają potwierdzić tego. Zob. C. Stodolny, *Ocena akt o wartości trwałej związków zawodowych na terenie województwa gdańskiego*, Archeion XLV, 1958, s. 39—48.

finansowe prezydiów wojewódzkich rad narodowych. Czy winny one znaleźć się w aktach prezydiów, czy też być cofnięte do macierzystych zespołów urzędów wojewódzkich i wydziałów wojewódzkich? Sądzę, że ze względu na fakt opracowania budżetów w skończonej formie w urzędach wojewódzkich, a jedynie wykorzystywanie przez pewien okres czasu zawartych w nich informacji dla celów polityki finansowo-gospodarczej przez prezydium wojewódzkich rad narodowych, winny one być zaliczone do zespołów aktowych twórców, celem scalenia pełnej serii akt.

Drugą grupę akt, których przynależność do zespołów archiwalnych twórców będzie bezsporna i łatwa do ustalenia, podobnie jak i przeprowadzenie cesury, tworzyć będą materiały zarchiwalizowane jeszcze w registraturach określonych urzędów, w okresie poprzedzającym ich reorganizację, a następnie przejęte bezpośrednio do archiwów zakładowych prezydiów wojewódzkich rad narodowych. Akta takie prezydium rad przekazują nawet do archiwów państwowych bardzo często na podstawie odrębnych spisów zdawczo-odbiorczych, pod nazwami twórców zespołów⁴⁹.

Problemem dla archiwistów, wymagającym ich decyzji w odniesieniu do niemal każdej teczki akt, będą natomiast materiały, które przejęły poszczególne komórki organizacyjne prezydiów bezpośrednio z kancelarii i registratur urzędów zniesionych i na nich pracowały, kontynuując część akt spraw w teczkach założonych w kancelariach sukcesodawców w początkach 1950 r. Akta takie kontynuowane były zasadniczo do końca 1950 r., chociaż zdarzały się wypadki dłuższego prowadzenia akt. Na przykład księga protokółów narad pracowników Wydziału Personalnego Urzędu Wojewódzkiego Gdańskiego założona w 1949 r. prowadzona była dalej, przy zachowaniu ciągłości numeracji protokółów, aż do połowy 1951 r. przez Wydział Kadr i Szkolenia PWRN w Gdańsku⁵⁰.

Praktyka rocznego zamykania akt spraw, stosowana we współczesnej biurowości polskiej, sprawia, że dziedziczenie akt powoduje zrosty akt sukcesodawcy i sukcesora jedynie (z nielicznymi wyjątkami) w obrębie jednego roku. Z kolei organizacja współczesnych kancelarii i registratur w urzędach powoduje, że sukcesje martwe po wykorzystaniu przekazywane są do archiwów zakładowych bez przyznawania im miejsca w układzie akt własnych. Problematyka postępowania z omawianą grupą akt będzie więc uproszczona w porównaniu z dyskutowaną szeroko przez archiwistów, głównie w odniesieniu do sukcesji w zespołach archiwalnych z XIX

⁴⁹ Zob. spisy zdawczo-odbiorcze Wojewódzkiej Izby Skarbowej w Gdańsku, opracowane przez Wydział Finansowy Prezydium WRN i przekazane do Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Gdańsku wraz z aktami.

⁵⁰ WAPGd, UWG, VI/1/262.

i początków XX w.⁵¹ Zgodne z zasadami archiwistyki będzie tu postępowanie polegające na wydzieleniu sukcesji martwych z narastających zespołów archiwalnych prezydiów rad narodowych i scalenie ich z zespołami twórców, natomiast w odniesieniu do akt kontynuowanych — pozostawienie ich w zespołach prezydiów rad. Zasada ta winna odnosić się również do tych grup akt, które przekazane zostaną do archiwów państwowych już po uporządkowaniu omawianych zespołów, np. w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Gdańsku, do znacznej ilościowo partii akt samorządu wojewódzkiego z lat 1945—1949/1950, przekazanych w 1960 r. wraz z zespołem Wojewódzkiej Izby Skarbowej przez Wydział Finansowy Prezydium WRN, który odziedziczył je w 1950 r. w związku z przejściem odpowiednich funkcji. Dla pewnych więc partii akt, z grupy materiałów zabranych bezpośrednio z kancelarii i registrarur zlikwidowanych urzędów, cezurą będzie rok 1949, gdyż kontynuowane przez prezydium akta spraw założonych w 1950 r. pozostaną w zespołach archiwalnych tych prezydiów. Wspomnieć należy tu jeszcze o jednej grupie materiałów archiwalnych, w których ustanowienie cezury w 1950 r. będzie problematyczne, a rozpoznanie przynależności zespołowej kłopotliwe. Stanowiąc ją będą akta wytworzone przez urzędy objęte ustawą o likwidacji w okresie od ustanowienia terenowych organów jednolitej władzy państwowej (w Gdańsku 25 maja 1950 r.) do momentu faktycznej ich likwidacji czy reorganizacji (w Gdańsku miesiące: od końca lipca do września 1950 r.). Zdaniem autorki, tego rodzaju materiały, jeśli oczywiście nie były kontynuowane przez sukcesora, należą do zespołów aktowych urzędów objętych likwidacją. Przemawia za tym fakt powstania w kancelariach zorganizowanych przez zlikwidowane władze, pracujące poza tym do momentu likwidacji na zasadach i w oparciu o dawne normatywy prawne. A więc wymienioną grupę archiwaliów traktować należałoby jako wytwór kancelarii urzędów działających przed ustanowieniem prezydium wojewódzkiej rady narodowej i stosować do niej odpowiednie zasady ustalone dla akt tych urzędów.

Niektórzy archiwiści zalecają zdecydowany umiar w odtwarzaniu zespołu archiwalnego twórcy wówczas, gdy do archiwum państwowego dotrą przekazane przez sukcesora (lub sukcesorów, w wypadku przejścia kompetencji zlikwidowanego urzędu przez kilka instytucji) materiały archi-

⁵¹ Archiwiści nie doszli jeszcze do jednoznacznych wniosków we wszystkich kwestiach dotyczących sukcesji akt — porównaj przypis 5. Jednak od 1957 r. upowszechnia się zasada, że „akta niezakończone w jednym okresie ustrojowym, a kontynuowane w następnym, należą do zespołu, w którym sprawa została zakończona”. Zob. A. Kamiński, *Z problematyki porządkowania...*, s. 13; W. Zysko, *Zagadnienie opracowywania zespołów otwartych — założenia do instrukcji*, Archeion LXI, 1964, s. 201.

walne sukcesodawcy, zachowane w stanie szcątkowym. Motywacja tych stanowisk bierze pod uwagę względy organizacyjne pracy w archiwach oraz zniszczenie poprzez podział sukcesji „archiwalnego wyrazu rzeczywistego przebiegu reorganizacji urzędów, zakresu zmian kompetencji, przekazywania funkcji i akt przez jeden urząd drugiemu”⁵². Wymienione tu problemy staną przed archiwistami w odniesieniu do zachowanych przezważnie w stanie szcątkowym akt okręgowych urzędów pracy, okręgowych inspekcji pracy oraz biur regionalnych Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego.

Omówione przykłady grup aktowych już zarchiwizowanych i przekazanych do archiwów państwowych, jakie występują w interesujących nas zespołach archiwalnych, nie wyczerpują zagadnienia. Istnieją bowiem jeszcze aktualnie w posiadaniu sukcesorów pewne fragmenty materiałów archiwalnych, które tworzyły przez swój specyficzny charakter odrębne grupy aktowe w registraturach urzędów i w związku z reorganizacją administracji i przenoszeniem wykonawstwa określonych funkcji z jednego do drugiego urzędu były dziedziczone przez kolejnych sukcesorów. Nadto trudno jeszcze przewidzieć moment archiwalizacji tych akt, wykorzystywanych w pracy bieżącej przez określone urzędy. Przykładów dostarczają tu wojewódzkie urzędy statystyczne oraz biura geodezji i urzędzeń rolnych. Wojewódzki Urząd Statystyczny w Gdańsku, posiadający uprawnienia przechowywania swoich akt przez okres lat dwudziestu⁵³, dysponuje zasobem aktowym sięgającym 1945 r. Składają się nań poza dokumentacją własną, materiały wytworzone przez Oddział Statystyczno-Sprawozdawczy oraz Wydział Przemysłu Urzędu Wojewódzkiego Gdańskiego, przejęte w początkach 1950 r. przez Biuro Regionalne PKPG w Gdańsku i odziedziczone w tymże roku przez Wojewódzką Komisję Planowania Gospodarczego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, a następnie przez Wojewódzki Urząd Statystyczny, poprzez Wydział Statystyczny Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej wyodrębniony z Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego. Z kolei wyodrębnione w 1962 r. z Wydziału Rolnictwa i Leśnictwa Prezydium, Wojewódzkie Biuro Geodezji i Urzędzeń Rolnych w Gdańsku⁵⁴, przejęło z tegoż Wydziału w 1965 r.,

⁵² I. Ichnatowicz, *Z problematyki archiwalnej zespołów otwartych*, *Archeion*, XXXVII, 1962, s. 104—111; I. Radtke, *Zagadnienie zespołów złożonych...*, s. 13; tenże, *Pojęcie zespołu w praktyce archiwalnej...*

⁵³ Pismo Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych z 20 IV 1963 r., znak PNM-401-21, zezwalające terenowym organom statystycznym przechowywanie akt przez okres lat 20.

⁵⁴ Prezydium WRN w Gdańsku, registratura Wydziału Organizacyjno-Prawnego, Uchwała nr 71/XII/62 Prezydium WRN w Gdańsku z 12 III 1962 r. w sprawie utworzenia Wojewódzkiego Biura Geodezji i Urzędzeń Terenów Rolnych.

wraz z odpowiednimi funkcjami, akta Oddziału Urzędzeń Rolnych⁵⁵. Registratura Oddziału Urzędzeń Rolnych Wojewódzkiego Biura Geodezji i Urzędzeń Rolnych sięga kilkoma jednostkami lat międzywojennych. Znaczna jej część obejmuje lata 1945—1950⁵⁶. Składają się nań w głównej mierze akta tzw. katastru gruntowego, stale aktualizowane i na bieżąco wykorzystywane. Wytworzyły tę registraturę w częściach: Wojewódzki Urząd Ziemski w latach 1945—1947⁵⁷, Dział Rolnictwa i Reform Rolnych UWG w latach 1947—1950 oraz uzupełniły akta przesiedleńcze Oddziału Wojewódzkiego Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w Gdańsku, przekazane w dniu 22 września 1950 r. Oddziałowi Urzędzeń Rolnych Wydziału Rolnictwa i Leśnictwa Prezydium WRN⁵⁸. W latach następnych registraturę tę uzupełniały materiały wytworzone przez Wydział Rolnictwa i Leśnictwa PWRN, a od r. 1962/1965 Wojewódzkie Biuro Geodezji i Urzędzeń Rolnych. Stosowany powszechnie system rocznego zamykania akt nie ma zastosowania w odniesieniu do opisanych materiałów archiwalnych. Poszczególne teczki akt spraw są od szeregu lat kontynuowane i uaktualniane i od szeregu lat w całości jako grupa dziedziczone przez kolejnych sukcesorów. Z akt tych uformowała się w ten sposób jednolita registratura. Podział po archiwalizacji na zespoły proste właściwych twórców i przeprowadzenie zezur w odniesieniu do ich akt będzie niemożliwy. Prowadziłby bowiem do rozbicia organicznie narosłej registratury. Tak wykształcona registratura winna już pozostać w zespole archiwalnym ostatniego sukcesora⁵⁹. Registratura Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego nie jest z sobą tak ściśle związana. Nie ma w niej akt kontynuowanych przez okres kilku — kilkunastu lat, chociaż również powstała na skutek przekazywania właściwości rzeczowej, w tym przypadku lokalnych organów do spraw statystyki, kolejno różnym urzędom. Jednakże brak więzi organicznej w aktach odziedziczonych przez Wojewódzki Urząd Statystyczny stwa-

⁵⁵ Ibid., Uchwała nr 377/LII/65 Prezydium WRN w Gdańsku z 29 XI 1965 r. w sprawie wyłączenia z Wydziału Rolnictwa i Leśnictwa Prezydium WRN Oddziału Urzędzeń Rolnych i włączenia go do Wojewódzkiego Biura Geodezji i Urzędzeń Rolnych, regulująca jednocześnie sprawę sukcesji akt przekazanego Oddziału.

⁵⁶ Na podstawie spisu akt Oddziału Urzędzeń Rolnych Wojewódzkiego Biura Geodezji i Urzędzeń Rolnych w Gdańsku, przechowywanych w archiwum zakładowym, w dniu 22 XI 1967 r. było w tymże archiwum 161 teczek akt dotyczących lat 1945—1950.

⁵⁷ Zespolenie Wojewódzkiego Urzędu Ziemskiego z Urzędem Wojewódzkim Gdańskim nastąpiło 20 IX 1946 r., natomiast przekształcenie w Dział Rolnictwa i Reform UWG i protokólarnie przejęcie agend, 19 IV 1947 r., zob. Gd. Dz. Woj. 9/1946, poz. 93, 10/1949, poz. 109, paragraf 4.

⁵⁸ WAPGd, UWG, VI/1/49 s. 209.

⁵⁹ Stosowanie podobnych rozwiązań w archiwistyce sygnalizują, C. Biernat, *Wyodrębnianie zespołów...*, s. 11—12; I. Radfke, *Pojęcie zespołu...*, s. 17.

rza możliwości odmiennego potraktowania tej registratury w przypadku archiwalizacji. Umożliwia przeprowadzenie cezury i wydzielenie z niej, na zasadach już omówionych, materiałów z lat 1945—1949/1950 oraz włączenie na właściwe miejsce do zespołu twórcy, tj. Urzędu Wojewódzkiego Gdańskiego⁶⁰.

Ustalenia niniejszego opracowania pozwalają stwierdzić, że cezura roku 1950, przyjęta w zarządzeniu Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych z 11 lutego 1970 r. w odniesieniu do zespołów archiwalnych władz zlikwidowanych i powołanych ustawą z 20 marca 1950 r., nie ma generalnego zastosowania. Cezurę ustalać należy indywidualnie dla każdej niemal jednostki archiwalnej. Dla pewnych grup archiwaliów cezurę stanowić będzie moment ukonstytuowania się w połowie 1950 r. prezydiów wojewódzkich rad narodowych, jako terenowych organów jednolitej władzy państwowej, lub dokonanie reorganizacji aparatu zniesionych urzędów, dla innych koniec roku 1949, a w niektórych przypadkach cezura nie będzie miała sensu bytu. Przyczyną takiego stanu rzeczy stał się fakt przeciągania się reorganizacji zniesionych władz na całe drugie półrocze 1950 r., kontynuowanie do końca roku przez prezydium wojewódzkich rad narodowych części teczek akt założonych w kancelariach zlikwidowanych urzędów w styczniu 1950 r. oraz istnienie określonych grup akt w registraturach aktualnie działających instytucji, które nie uległy jeszcze archiwalizacji.

Aniela Przywuska

DAS PROBLEM DER ZÄSUR DES JAHRES 1950
IN DEN VERWALTUNGSÄKTEN AUF WOJEWODSCHAFTSEBENE
(AM BEISPIEL DER WOJEWODSCHAFT GDAŃSK)

(Zusammenfassung)

Aufgrund des Gesetzes vom 20. März 1950 erfolgte in Polen eine Umwandlung der Struktur und der Organisation der Gebietsverwaltung. Die Mehrheit der Archive hat diesen Augenblick für einen Grund zu einer Abgrenzung zwischen den Archivkomplexen, die vor und nach diesem Datum entstanden sind, erachtet; es sind demzufolge auch Verordnungen der Hauptdirektion der Staatsarchive erlassen worden.

Die komplizierte Struktur der territorialen Behörden aus den Jahren 1944—1950

⁶⁰ Problem jest aktualny, ponieważ w bieżącym roku mija termin, do którego terenowe organy statystyki upoważnione były przechowywać akta statystyczne urzędów wojewódzkich oraz starostw powiatowych, zob. R. Mozołowski, R. Wojciechowska, *Archiwa statystyczne. Organizacja, zadania, prace*, Statystyk Terenowy, Wrzesień 1970 r., s. 13.

und ihre fortwährenden Umorganisationen, sowie der Verlauf der Herausbildung neuer Verwaltungsorgane, die 1950 errichtet wurden, und die zugleich die Funktionen und die Akten der abgeschafften Ämter geerbt haben, verursachten in der Konsequenz Schwierigkeiten in der Durchführung der Zäsur des Jahres 1950 und in der Festsetzung der Kanzleiprovenienz bei der Aktendokumentation.

In dem Aufsatz wird der Versuch unternommen, die Trennungslinie (Zäsur) zwischen den Archivkomplexen, die auf der Wojewodschaftsebene vor der Verwaltungsreform 1950, und denen, die danach entstanden sind, festzulegen. Dabei wird auch mittelbar eine Stellung in der Frage der Grenzen der Archivkomplexe der Wojewodschaftsbehörden aus den Jahren 1944—1950 und der komplizierten Aktennachfolge eingenommen.

Für die Festlegung einer Zäsur zwischen den Archivalienkomplexen der Wojewodschaftsämtler und — Departements, den Wojewodschafts-Volksräten und den Organen der Regierungs-Sonderverwaltung, die 1950 abgeschafft wurden, einerseits, und den Archivalienkomplexen der neuen Wojewodschafts-Volksräte, die in diesem Jahre ins Leben gerufen worden sind, andererseits, sprechen strukturelle und kanzleimäßige Rücksichten. Ihre Analyse führt nämlich zu einer Anerkennung der organisationalen Selbständigkeit der erwähnten Dienststellen, der Anderwertigkeit ihrer Funktionen und ihres Charakters und damit auch ihrer archivalischen Selbständigkeit.

Die Schwierigkeiten mit der Festlegung der Grenzen der Archivalienkomplexe und in der Anwendung der Zäsur werden dadurch bedingt, daß die Akten der erwähnten Komplexe in die staatlichen Archive in einem vermischten Zustand gelangten, mit verwischten Zeichen der Kanzleiprovenienz und im Rahmen des Jahres 1950 mit den Akten der Präsidien der Wojewodschafts-Volksräte verwachsen. Aufgrund der ursprünglichen Organisation der Urheberkanzleien, der Aktenanalyse und der allgemeinen archivistischen Grundsätze lassen sich jedoch die Archivalienkomplexe richtig voneinander abgrenzen. Die fortgesetzten Akten werden in die Komplexe der Präsidien der Wojewodschafts-Volksräte, die abgeschlossenen Serien dafür in die entsprechenden Urheberkomplexe einverleibt. Im ersten Falle wird das Jahr 1949, im zweiten Falle die Mitte des Jahres 1950 die gesuchte Zäsur bilden. Sollten sich nur geringe abgeschlossene Serien finden lassen, dann wurde es aus praktischen Gründen ratsamer sein, sie in dem Komplex der „Erben“ zu belassen, um dadurch eine Entstehung von Restbeständen zu verhindern.

Einige Aktengruppen, wie z. B. die statistischen und landwirtschaftlichen Einrichtungsakten, die von den 1944—1950 funktionierenden Dienststellen erzeugt worden sind, befinden sich noch jetzt im Besitz der „Erben (Nachfolgedienststellen)“ und im Augenblick läßt sich sogar das Datum ihrer künftigen Archivierung nicht voraussehen. Darüber hinaus, als Folge der Überweisung bestimmter Funktionen an Nachfolgedienststellen, sind die „geerbten“ Akten mit den späteren zusammengewachsen und haben eine einheitliche lebendige Registratur gebildet. Für derartige Aktengruppen wird die Zäsur des Jahres 1950 keine Anwendung finden und sie werden wahrscheinlich mit den Akten der letzten Nachfolgedienststelle einen Komplex bilden.